

УДК [930.25:004](477.41)

Г. В. БОЙКО*

**ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРІОРИТЕТІВ
РОЗВИТКУ АРХІВНОЇ ГАЛУЗІ
(впровадження інформаційних технологій)**

Аналізується стан справ із впровадження інформаційних технологій в архівну галузь, підбиваються підсумки роботи Всеукраїнської конференції “Впровадження інформаційних технологій в архівну галузь”; повідомляється про інформаційно-пошукову систему “ПОЛІДАР”, розроблену в Державному архіві Київської області.

Ключові слова: інформаційні технології; архівні установи; конференція; створення; впровадження; Державний архів Київської області; архівна система “ПОЛІДАР”.

Визначальним вектором розвитку сучасного суспільства є його трансформація в інформаційний простір, однією з провідних функцій якого буде забезпечення зв’язку між державними органами влади, приватним сектором та громадянським суспільством.

Архівна справа – це галузь життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, політико-правові, культурологічні та техніко-економічні аспекти організації зберігання архівних документів та використання їх інформації. Вона є важливою складовою інформаційної та культурної сфер життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, організаційні, правові, технологічні, економічні та інші питання діяльності юридичних і фізичних осіб, які пов’язані із нагромадженням, обліком, зберіганням архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться.

Оскільки Україна взяла курс на розбудову інформаційного суспільства, Кабінетом Міністрів України впродовж 2011–2012 рр. прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на перехід органів виконавчої влади на безпаперовий документообіг і запровадження системи електронної взаємодії між ними.

Саме тому перед Державною архівною службою України (далі – ДАСУ), оскільки вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого забезпечує реалізацію державної політики у сфері архівної справи та діловодства, постала низка проблем, які потребують вирішення.

* *Бойко Галина Василівна* – заступник директора-головний зберігач фондів Державного архіву Київської області.

Перше завдання полягає у запровадженні в архівних установах України протягом 2012 р. системи електронного документообігу з підключенням її до міжвідомчого електронного документообігу. Наступним є організація методичного забезпечення та контролю з боку ДАСУ та державних архівів за впровадженням електронного документообігу в усіх органах виконавчої влади відповідно до розпоряджень Уряду¹.

Для виконання зазначених завдань необхідно вирішити цілий комплекс проблем нормативно-правового, організаційно-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного, ресурсного забезпечення, які на сьогодні залишаються невирішеними з тих чи інших причин. Зокрема, практично забезпечити збереженість електронних документів у державних архівах буде дуже важко, оскільки архіви не мають сучасного обладнання для приймання, зберігання та подальшого використання електронних документів, особливо на регіональному рівні.

Так, матеріально-технічна база державних архівних установ морально і фізично застаріла, не відповідає сучасним стандартам і потребам галузі. Значно знизився статус цих структур, погіршилось їх матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення.

Існує невідповідність між нагальною потребою суспільства в інформації та можливостями архівних установ у її задоволенні.

Відсутність вітчизняного цільового програмного забезпечення з урахуванням усієї архівної специфіки гальмує розвиток архівної галузі України. Спеціалізовані програми для обслуговування потреб архівної установи легально можна придбати лише в іноземних фірмах-розробниках (вартість таких продуктів надзвичайно висока, і це не просто програми типу Word, Excel чи Access, а цілі програмно-апаратні інформаційно-пошукові комплекси, які, крім реалізації функціонування різнопланової архівної специфіки, дають можливість архівним установам об'єднуватись через мережу Інтернет у галузеву мережу, а також забезпечують багаторівневий захист даних від несанкціонованого доступу; до того ж для їх функціонування необхідно мати мінімум два спеціальних комп'ютери – сервер баз даних та обслуговуючий сервер). Тому неможливо вирішити всі ці проблеми без достатнього і стабільного бюджетного фінансування.

Проте, на жаль, нині в архівній галузі відсутні дієві механізми розбудови інформаційного суспільства, при формуванні яких повинні бути враховані як загальносвітові тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, так і українські особливості розвитку інформатизації та розбудови інформаційного суспільства визначені сучасні підходи й методи державного управління у цій сфері.

Ці та інші актуальні питання були підняті та обговорені на Всеукраїнській конференції “Впровадження інформаційних технологій в архівну галузь”, яка відбулась 31 травня 2012 р. на базі архівного

відділу Виконавчого комітету Бориспільської міської ради Київської області. У конференції, яка також транслювалась в Інтернеті в режимі он-лайн, брали участь представники державних архівних установ Львівської, Київської, Рівненської, Дніпропетровської областей та Автономної Республіки Крим.

На конференції серед інших питань обговорювались і шляхи реалізації основних пріоритетів у роботі архівів на 2012 р., зокрема розширення доступу до архівної інформації, створення електронних архівів, упровадження електронного документообігу².

Учасники конференції поділились своїм досвідом щодо оцифрування документів та переведення документів (частини документів) в електронний вигляд, обговорили засади побудови різновидів баз даних, тощо. Стало зрозумілим, що створення баз даних в неспеціалізованих комп'ютерних програмах загального призначення не має стратегічного характеру, оскільки відсутня уніфікація і всі напрацювання ентузіастів розраховані лише для внутрішнього використання в конкретній архівній установі та непридатні для перегляду документів загального доступу через мережу Інтернет.

Деякі архівні установи, учасники конференції, презентували свої напрацювання у даній галузі.

Так, Державний архів Київської області (далі – Держархів Київської обл.) вперше продемонстрував широкому загалу архівістів та громадських активістів власну розробку, створену у співдружності зі спеціалістами Національного технічного університету України “Київський Політехнічний Інститут”, – інформаційно-пошукову архівну систему програмно-апаратного комплексу “ПОЛІДАР” (далі – Система), який після завершення пуско-налагоджувальних робіт у Держархіві має об'єднати архівні установи Київської області в комп'ютерну мережу (Мережу архівних установ Київщини).

На даний час вже проведено експериментальне використання Системи в архівних установах смт. Іванків Київської області – вибір пояснюється високим відсотком наявності документів загального доступу в цих архівах в електронному вигляді (у Трудовому архіві – 100 %).

За рік тестової експлуатації в архівах Іванкова Система виявила свою високу ефективність та відповідність потребам архівної галузі і на сьогоднішній день вона повністю готова до широкого впровадження в Київській області. Для цього Держархів створює окремі для кожної архівної установи спеціалізовані веб-сайти, які будуть ідентичні в межах однієї області та складатимуться з певних рубрик – частина з них відповідатиме переліку, встановленому ДАСУ, а інша стане органами взаємодії з Системою. Сайти, відповідно, будуть об'єднані у комп'ютерну мережу архівних установ Київської області, а також через Інтернет будуть приєднані до даної Системи.

Комплекс “ПОЛІДАР” є мультиплатформним і може бути інтегрованим до середовища більшості операційних систем. На даний час відпрацьовується та перевіряється наступна концепція: сервер, де зберігатимуться електронні копії документів (локальний сервер баз даних), працюватиме під керуванням операційної системи LINUX, а решта серверів керуватимуться операційною системою WINDOWS. Такий підхід дозволяє суттєво здешевити комплекс, оскільки на весь регіон потрібен лише один спеціалізований сервер, а функції серверів у архівних установах виконуватимуть звичайні комп’ютери під керуванням операційної системи WINDOWS. Канал зв’язку через Інтернет між спеціалізованим регіональним сервером та комп’ютерами-серверами архівних установ регіону шифрується.

При розробці Системи “ПОЛІДАР” спеціалісти Держархіву керувались вимогами вітчизняних ДСТУ³ та вимогами загального міжнародного стандарту ISAD⁴. Система складається з окремих модулів, котрі по суті є повнофункціональними автономними системами спеціалізованого призначення і які пов’язані між собою та функціонують як єдине ціле (тобто як система) за допомогою відповідних синхронізуючих програм. Деякі з цих модулів дають можливість здійснювати масштабний пошук документів як у регіональному архіві, так і в інших архівах, що приєднані за допомогою Інтернету до Системи. Звичайно, дана опція буде доступною лише з архівної установи співробітникам та користувачам у результаті дотримання ними певної дозвільної процедури.

Весь масив електронних документів, які зберігаються в архівах та мають бути внесені до системи “ПОЛІДАР”, поділено на кілька груп:

– **документи загального доступу:**

- 1) статутні та розпорядчі документи архівної установи;
- 2) науково-довідковий апарат архіву (історичні довідки, тематичні покажчики, описи, каталоги, тощо);

– **документи, доступ до яких буде обмежений для певних категорій осіб:**

- 1) облікові документи: аркуш фонду, справа фонду, документи централізованого обліку, доступ до них буде у співробітників, які займаються веденням обліку документів.

Створення та повноцінне функціонування архівної системи “ПОЛІДАР” дає можливість вирішити такі актуальні питання сьогодення, як:

– **наближення діяльності архівних установ до потреб громадянського суспільства:**

- 1) відкритість та доступність архівної інформації;
- 2) забезпечення відкритого доступу користувачів до науково-довідкового апарату та документів Національного архівного фонду, що зберігаються в архівних установах та знаходяться на загальному зберіганні;

– **переведення в електронну форму довідкового апарату архівів та архівних документів:**

1) ефективні пошукові системи працюють лише з даними в електронній формі, тому є неприйнятним сканування (оцифрування) довідкового апарату (в першу чергу – описів фондів);

2) пропонується використовувати програми типу Word та зберігати дані у doc-файлах, звідки не складно їх конвертувати в файли xls-формату (з таким форматом працюють програми типу Excel) – це основна форма для наповнення пошукових систем;

3) описи фондів раціонально відразу створювати в xls-форматі (тобто набирати в Excel-сумісних програмах) за спеціальною уніфікованою формою Start_nov_doc_EXEL, а вже звідти конвертувати дані в doc-формат – це дасть можливість одночасно отримати і опис фонду в загальноприйнятому вигляді, і належним чином упорядковані дані, для внесення їх до пошукової системи;

– створення систем керування базами даних:

а) створення баз даних до науково-довідкового апарату та документів, що зберігаються в архівних установах;

б) розробка пошукових систем до баз даних архівних установ;

в) розробка та створення електронних каталогів в архівних установах;

г) забезпечення доступу користувачів за допомогою баз даних до оцифрованих документів, що знаходяться на загальному зберіганні в архівних установах.

На даний час сканування (оцифрування) документів фондів – пріоритетна форма роботи архівів (утворюються основні об'єкти для наповнення баз даних, і головне – в такий спосіб створюється страховий фонд). Тому при відсутності державного стандарту стосовно графічного формату, в якому мають зберігатися відскановані документи, архіви мають обрати такий формат самостійно та використовувати лише його, для уникнення проблем сумісності (пропонується JPG 100 %, при 300 dpi для формату A4).

Після демонстрації своїх функціональних можливостей за допомогою відеопроєктора Система “ПОЛІДАР” отримала високу схвальну оцінку учасників конференції, які підтвердили потребу в такому інструменті для інформатизації архівної галузі.

Також на конференції були присутні начальники архівних відділів міських рад, райдержадміністрацій та начальники трудових архівів Київської області, які активно приєднались до наповнення веб-сайтів своїх установ, що створюються для них Держархівом Київської обл. для забезпечення доступу до Системи “ПОЛІДАР”.

Всі небайдужі можуть спостерігати за розбудовою комп'ютерної мережі архівів Київщини в Інтернеті за адресою: www.archives.kiev.ua Мережа – це перший етап, через сайти котрої можна буде скористатись функціоналами Системи (рівень мінімального доступу), другий етап – це розгортання Системи в локальній мережі регіональної архівної установи

(Держархів Київської обл.) та приєднання до неї через закритий канал архівних установ Київської області (рівень максимального доступу).

Слід зауважити, що Система “ПОЛІДАР” жодним чином не претендує на статус повної альтернативи стосовно інших програмних продуктів: системи електронного документообігу та міжвідомчої системи електронного документообігу, а також Національної архівної інформаційної системи та інших систем, які можуть з’явитися з часом, оскільки всі ці системи – різні, призначення у них також різне, тому кожна з них заповнить свою нішу. Проте дану Систему, як і інші системи, можна розглядати як складову частину Державної програми інформатизації України, оскільки всі вони спрямовані на задоволення зростаючих потреб суспільства, і маючи вибір, користувач чи професійний працівник архіву в кожному конкретному випадку зможе обрати потрібний йому функціонал саме в тій системі, де це буде для нього найбільш зручно, адже все найкраще пізнається в порівнянні.

Під час розробки даної Системи в Держархіві виявились серйозні проблеми архівної галузі, які до цього часу були малопомітні, а саме – непродумані зміни та відсутність єдиної сталої термінології в самій архівній галузі. Зокрема, наявність і використання в різних архівних установах архівної термінології з подвійною назвою: справи або одиниці зберігання, сторінки чи аркуші (зі зворотами), уніфіковане “користувачі архівів” чи поділ на відвідувачів і дослідників, Державна архівна служба України – ДАСУ чи Укрдержархів, різні форми відповідей на звернення громадян у архівних установах.

І ще одна проблема: за наявності багаторічної практики поділів фондів на історичні періоди (дорадянський, радянський) (в архівах України вони позначались відповідно літерами “Ф” та “Р”) зовсім недавно на державному рівні, за методичною вказівкою Державної архівної служби України, відмовились від створення фондів періоду незалежності України, і тепер фонди періоду незалежності вносяться до Списку фондів радянського періоду з продовженням валової нумерації. Подібний парадокс взагалі неможливо пояснити пошуковою системою, яка може бути побудованою лише на засадах формальної логіки.

Впровадження в архівній системі України практики позначення фондів без використання літер поряд з цифрами зводить нанівець обробку числових масивів та матриць (а саме в такому вигляді система “бачить” те, що для нас є простими заголовками), і як наслідок – є непереборною силою у створенні ефективних пошукових систем. Тому доводилось шукати компроміси, які лише ускладнювали Систему там, де без цього можна було обійтися, або взагалі пропускати окремі функціонали принципового значення до вирішення проблем по суті.

Саме тому, щоб не корегувати на свій лад загальноприйняті в розвинутих країнах методи обробки даних, необхідно повернутись до ви-

щеперерахованих питань та внести необхідні зміни з урахуванням нових реалій та нових вимог часу.

Інформаційно-комунікаційні технології, їх широке застосування в різних сферах життєдіяльності особистості, суспільства та держави є одним із найважливіших інструментів сталого розвитку, що сприяє підвищенню технологічного, економічного, соціального, культурного рівнів, країни загалом.

Тому впровадження інформаційних технологій в архівну галузь, де невід'ємною та дуже важливою складовою є оцифровування архівних документів, є складне і водночас актуальне завдання, яке потребує постійної уваги та конкретних зусиль, тому воно відноситься до пріоритетних в розвитку галузі, і пошук шляхів його вирішення триває.

Запорукою успіху в цій копіткій роботі, яка надає наснаги всім ентузіастам, є тверда і послідовна позиція Голови Державної архівної служби України О. П. Гінзбург: “Мы будем заниматься этим и дальше – без наскака, но последовательно. Для меня аксиоматично, что надо стремиться выложить в Интернет как можно больше фондов, что значительно облегчит исследовательскую работу, да и просто даст всем желающим возможность приобщиться к историческим первоисточникам”⁵.

¹ О. П. Гінзбург “Про підсумки діяльності архівних установ України за 2011 рік”, сайт ДАСУ, 2012 р.

² О. В. Лавринович “Пріорітети в роботі Державної архівної служби на 2012 р.”, сайт ДАСУ, 2012 р.

³ “ДСТУ 4331:2004 Правила описування архівних документів”: Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України.

⁴ ISAD (G):1999 General international standart archival description.

⁵ О. П. Гинзбург “Ощущаю себя хранителем истории”, сайт ДАСУ, 2012 р.

Анализируется состояние дел относительно внедрения информационных технологий в архивную отрасль, подводятся итоги работы Всеукраинской конференции “Внедрение информационных технологий в архивную отрасль”; сообщается об информационно-поисковой системе “ПОЛІДАР”, разработанную в Государственном архиве Киевской области.

Ключевые слова: информационные технологии; архивные учреждения; конференция; создание; внедрение; Государственный архив Киевской области; архивная система “ПОЛІДАР”.

The author analyzes the status of the implementation process of the informational technologies in the archival branch, publishes the results of the All-Ukrainian Conference “The Implementation of the Informational Technologies in the Archival Field”, informs about the “POLIDAR”, the informational search system, worked out by the State Archives of Kyiv Region.

Keywords: the informational technologies; the archival institutions; the conference; the working out; the implementation; the State Archives of Kyiv Region; the archival system “POLIDAR”.